

Retoryka na co dzień i od święta

dr hab. Iwona Pałucka-Czerniak
Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Zielonogórskiego

*„Nie wystarczy mówić do rzeczy, trzeba
mówić do ludzi.”*

Stanisław Jerzy Lec

Plan

1. Zagadnienia z zakresu retoryki w edukacji szkolnej.
2. Miejsca sporne.
 - 2.1. Typy perswazji.
 - 2.2. Pojęcie manipulacji.
3. Przemówienia jako przejaw komunikacji wyspecjalizowanej.
Rozwijanie umiejętności wygłaszania przemówień.
 - 3.1. Mowy okolicznościowe.
 - 3.2. Mowy doradcze.
 - 3.3. Mowy sądowe.
4. Ćwiczenia komunikacyjne.
 - 4.1. Techniki ingracjacyjne.
 - 4.2. Grzeczność i niegrzeczność językowa.
 - 4.3. Trening użycia apostrofy.
 - 4.4. Spójność wypowiedzi a jej odbiór.
 - 4.5. Kontekst wypowiedzi.
 - 4.6. Układ argumentów.

1. Zagadnienia z zakresu retoryki w edukacji szkolnej. Znaczenie pojęcia „retoryka”

- * antyczna teoria i sztuka wymowy,
- * nauka o sposobach pięknego i skutecznego wyrażania myśli oraz uczuć w słowie mówionym bądź pisanym,
- * wyspecjalizowana komunikacja językowa, zawierająca zasady **przekonującego** posługiwania się słowem.

1.1. Definicja retoryki w podręczniku

Retoryka – teoria i sztuka wymowy. Już w starożytności umiejętność publicznego przemawiania odgrywała bardzo ważną rolę. Najważniejszym zadaniem, jakie sztuka ta stawiała przed mówcą, było **umiejętne przekonywanie słuchaczy**, mające wzbudzić ich emocje, przekonać do zajęcia określonego stanowiska i nakłonić do działań.

Służyły temu wypracowane przez retorykę środki stylistyczne, między innymi:

- **powtórzenie** – dwu- lub wielokrotne wystąpienie tego samego wyrazu, wyrażenia, zwrotu itp.; rodzajem powtórzenia – które występuje na początku zdania – jest **anafora**; powtórzenia zwracają uwagę na najważniejsze treści, wpływają na rytm wypowiedzi,
- **pytanie retoryczne** – użycie formy pytania nie w celu wyrażenia wątpliwości i uzyskania odpowiedzi, ale dla podkreślenia przekonań osoby mówiącej,
- **apostrofa** – bezpośredni zwrot do kogoś lub czegoś (osoby, bóstwa, upersonifikowanej idei lub przedmiotu); nadaje wypowiedzi najczęściej podniosły charakter,
- **wyliczenie** – wymienienie kolejnych elementów jakiejś całości; porządkuje wypowiedź, zapowiada, podsumowuje pewne treści,
- **wykrzyknienie** – zdanie wykrzyknikowe; wskazuje na emocjonalne zaangażowanie.

1.2. Retoryka w programie edukacyjnym szkoły podstawowej i średniej

- * uobecnienie terminologii retorycznej,
- * odwołania do wiedzy z zakresu stylistyki i poetyki,
- * łączenie zagadnień retorycznych z pragmalingwistycznymi (akty mowy, skuteczność komunikacji, intencjonalność),
- * retoryczność wypowiedzi ustnych i pisanych,
- * zagadnienia związane z retoryką w węższym sensie (jako komunikacji wyspecjalizowanej) oraz w szerokim sensie (jako komunikacji skutecznej, perswazyjności wypowiedzi),
- * łączenie wiedzy grzeczności i niegrzeczności językowej z sztuką dyskusji, uwzględnienie wybranych treści z zakresu erystyki.

1.3. Dzieje sztuki i nauki zwanej retoryką (w pigułce)

- * Od starożytności po barok – stopniowe rozbudowywanie treści retorycznych; w XVII w. ograniczenie retoryki do elokucji.
- * Przełomowe oświecenie: odrzucenie założeń barokowych, konceptu, stylu ozdobnego.
- * XIX w. – powstanie stylistyki. Treści retoryczne nauczane a praktyczne nauczanie pisania i mówienia.
- * XX w. – renesans retoryki w praktyce i w nauce, początek XXI w. powrót retoryki do szkół wyższych, „nowa retoryka” Chaima Perelmana.

1.4. Zagadnienia retoryczne w programie nauczania w szkole podstawowej

II. Kształcenie językowe.

2. Rozwijanie rozumienia twórczego i sprawczego charakteru działań językowych oraz formowanie odpowiedzialności za własne zachowania językowe.
3. Poznawanie podstawowych pojęć oraz terminów służących do opisywania języka i językowego komunikowania się ludzi.
4. **Kształcenie umiejętności porozumiewania się (słuchania, czytania, mówienia i pisanie) w różnych sytuacjach oficjalnych i nieoficjalnych(...).**
5. Kształcenie umiejętności poprawnego mówienia oraz pisanie zgodnego z zasadami ortofonii oraz pisowni polskiej.
6. Rozwijanie wiedzy o elementach składowych wypowiedzi ustnych i pisemnych oraz ich funkcjach w strukturze tekstów i w komunikowaniu się.

1.4. Zagadnienia retoryczne w programie nauczania w szkole podstawowej

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Usprawnianie czynności fonacyjnych, artykulacyjnych i prozodycznych uczniów.
2. Rozwijanie umiejętności wypowiadania się w określonych formach wypowiedzi ustnych i pisemnych.
3. Kształcenie umiejętności wygłaszania, recytacji i interpretacji głosowej tekstów mówionych, doskonalenie dykcji i operowania głosem.
4. Rozpoznawanie intencji rozmówcy oraz wyrażanie intencji własnych, rozpoznawanie języka jako działania (akty mowy).
5. Rozwijanie umiejętności stosowania środków stylistycznych i dbałości o estetykę tekstu oraz umiejętności organizacji tekstu.
6. **Poznanie podstawowych zasad retoryki, w szczególności argumentowania, oraz rozpoznawanie manipulacji językowej.**

1.5. Klasy IV–VI

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

- 1) uczestniczy w rozmowie na zadany temat, wydziela jej części, sygnały konstrukcyjne wzmacniające więź między uczestnikami dialogu, tłumaczące sens;
- 2) rozróżnia argumenty odnoszące się do **faktów** i **logiki** oraz odwołujące się do **emocji**;
- 3) tworzy logiczną, semantycznie pełną i uporządkowaną wypowiedź, stosując odpowiednią do danej formy gatunkowej kompozycję i układ graficzny; rozumie rolę akapitów w tworzeniu całości myślowej wypowiedzi;
- 4) dokonuje selekcji informacji;
- 5) zna zasady budowania akapitów;
- 6) **rozróżnia i wskazuje środki perswazji, rozumie ich funkcję.**

1.6. Klasy VII i VIII

III. Tworzenie wypowiedzi.

Elementy retoryki. Uczeń:

- 1) **funkcjonalnie wykorzystuje środki retoryczne** oraz rozumie ich oddziaływanie na odbiorcę;
- 2) gromadzi i porządkuje materiał rzeczowy potrzebny do tworzenia wypowiedzi; redaguje plan kompozycyjny własnej wypowiedzi;
- 3) tworzy wypowiedź, stosując **odpowiednią dla danej formy gatunkowej** kompozycję oraz **zasady spójności językowej między akapitami**; rozumie rolę akapitów jako spójnych całości myślowych w tworzeniu wypowiedzi pisemnych oraz stosuje rytm akapitowy (przeplatanie akapitów dłuższych i krótszych);

1.6. Klasy VII i VIII

- 4) wykorzystuje znajomość zasad tworzenia tezy i hipotezy oraz argumentów przy tworzeniu rozprawki oraz innych tekstów argumentacyjnych;
- 5) odróżnia przykład od argumentu;
- 6) przeprowadza wnioskowanie jako element wyводу argumentacyjnego;
- 7) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;
- 8) rozpoznaje i rozróżnia środki perswazji i manipulacji w tekstach reklamowych, określa ich funkcję;
- 9) rozpoznaje manipulację językową i przeciwstawia jej zasady etyki wypowiedzi.

2.1. Miejsca sporne. Typy perswazji

W centrum mownego działania ludzkiego jest perswazja, przekonanie adresata, nakłonienie go do podjęcia działań, zmiany poglądów.

Perswazja to „namawianie kogoś do czegoś, odradzanie komuś czegoś lub przekonywanie kogoś o czymś”^{*}.

- * Typy perswazji wg Jerzego Ziomka: docere (pouczyć), movere (poruszyć, wzruszyć), delectare (bawić, zachwycać).
- * Typy perswazji wg Mirosława Korolki: przekonywanie, propaganda, agitacja.
- * Typy perswazji wg Elżbiety Wierzbickiej-Piotrowskiej:
 - przekonywanie,
 - nakłanianie (jeśli dotyczy polityki – jest to propaganda, jeśli zakupu produktów – jest to reklama, jeśli interpretacji otaczającej nas rzeczywistości – jest to dydaktyka),
 - pobudzanie (= agitacja).

^{*}E. Wierzbicka-Piotrowska, *ABC dobrego mówcy*, [w:] *Polszczyzna na co dzień*, red. M. Bańsko, Warszawa 2006, s. 197.

2.1.1. Typy perswazji wg Mirosława Korolki

- * „P r z e k o n y w a n i e to każdy dyskurs perswazyjny, którego celem jest zmiana postawy jednostki lub grupy poddawanej działaniu perswazyjnemu wskutek wysłuchania, przeanalizowania i zaakceptowania argumentacji osoby stosującej perswazję.
- * P r o p a g a n d a jest odmianą dyskursu perswazyjnego, który zakłada **pozyskanie zwolenników propagowanych idei w zakresie polityki, postaw społecznych czy ideologicznych**, poprzez zmianę postawy grupy poddawanej działaniu perswazyjnemu pod wpływem zastosowanych środków językowych.
- * A g i t a c j a jest dyskursem perswazyjnym, nie wymagającym zmiany postawy, którego celem jest **nakłonienie do działania jednostki lub grupy poddawanej perswazji.**”

G. Habrajska, *Nakłanianie, perswazja, manipulacja językowa*, „Acta Universitatis Lodzianensis” 7 (2005), s. 110.

2.1.2. Typy perswazji wg Jerzego Ziomek

ZASADA DECORUM (STOSOWNOŚCI)

- * docere („zmierza do wiary, czyli do pozyskania zgody słuchacza, który ma uwierzyć mówcy” dzięki przekazowi jasnemu, unikającemu wieloznaczności) – mowa sądowa (oskarżycielska, obrończa), styl prosty, czas teraźniejszy;
- * delectare („zmierza do zjednania słuchacza poprzez przyjemność, przy zastosowaniu łagodnych środków stylistycznych”) – mowa doradcza (doradzanie, odradzanie), styl średni, czas przyszły
- * movere (zmierza do poruszenia poprzez zwycięski skutek przy zastosowaniu silnych środków) – mowa okolicznościowa, styl wysoki, czas przeszły. Tu problem mowy okolicznościowej (pochwalnej = laudacji, ale też i nagannej)*.

„Przemówienia można podzielić na: informacyjne – mają na celu przekazanie informacji na wybrany temat (...), perswazyjne – nakłaniają odbiorców do konkretnych zachowań (...), okolicznościowe – zaliczamy do tej grupy m.in. podziękowania, gratulacje, mowy pochwalne.”**

*J. Ziomek, *Retoryka opisowa*, Warszawa 2000.

** J. Kościerzyńska, M. Chmiel, M. Szulc, A. Gorzałczyńska-Mróz, *Nowe Słowa na start. Podręcznik do języka polskiego dla klasy ósmej szkoły podstawowej*, Warszawa 2018, s. 161.

2.1.3. Cele społeczne perswazji

Perswazja jest narzędziem (elementem) **integracji społecznej** – służy **socjalizacji odbiorcy, kształtowaniu jego postaw** (dyskurs pedagogiczny, duszpasterski, polityczny, reklama).

„Perswazja stosowana jest zatem w takich procesach, jak:

- 1) socjalizacja jednostki, która umożliwia dostosowanie do życia w określonej grupie (...),
- 2) przyswajanie kultury własnego narodu i poznawanie obcych kultur (...),
- 3) przyswajanie ideałów moralnych (...),
- 4) organizacja społeczeństwa (...),
- 5) rozwój ekonomiczny, kształtowany w dyskursie politycznym i poprzez reklamę itd.”

2.1.4. Funkcja perswazyjna

„Funkcja perswazyjna wypowiedzi jest to szczególna odmiana funkcji konatywnej, polegająca na usiłowaniu uzyskania realnego wpływu na sposób myślenia lub postępowania odbiorcy, jednakże nie drogą bezpośredniego rozkazu, lecz metodą utajoną i pośrednią, tak iż w wypowiedzi dominuje z pozoru inna niż konatywna funkcja językowa (np. funkcja estetyczna, poznawcza, emotywna itp.)”.

funkcja konatywna = funkcja impresywna

S. Barańczak, cyt. Za I. Kamińska-Szmaj, *Propaganda, perswazja, manipulacja - próba uporządkowania pojęć*, [w:] *Manipulacja w języku*, red. P. Krzyżanowski, P. Nowak, Lublin 2004, s. 21 .

2.2. Miejsca sporne. Perswazja a manipulacja

Perswazja i manipulacja dotyczą: wiedzy, systemu wartości, zachowania (modelowego).

- * „(...) p e r s w a z j a jest to **uświadomione** przez obserwatora działanie werbalne nadawcy, dążące do zmiany postawy odbiorcy”.
- * „Manipulacja różni się naszym zdaniem od perswazji tym, że nie wymaga (choć i nie wyklucza) stosowania argumentacji, a co za tym idzie, **odbiorca nie jest na ogół przygotowywany do przyjmowania tez nadawcy. Nadawca nie tylko nie uświadamia odbiorcy swojego pragmatycznego celu, ale próbuje go maskować, albo wskazywać na inny cel od faktycznie zamierzonego**”.
- * „Manipulacji służyć może również sposób organizacji przekazu treści. Ubarwienie opisu poprzez stosowanie różnego rodzaju tropów (metafory, porównania, hiperbole itd.) pozwala na świadome profilowanie treści, podkreślanie ważności wybranych elementów, bez wskazywania na nie wprost. (...) Stosowanie tego rodzaju zabiegów osłabia czujność odbiorcy i sprzyja akceptacji przekazywanych treści”.
- * „(...) manipulacja **n i e m u s i** być działaniem na niekorzyść odbiorcy, choć często bywa’.

2.2.1. Perswazja a manipulacja w reklamie

- * Otomoto. Sworzeń czy tuleja
- * Seat. Każdy...
- * Giganagrywarka. Ten, ta, tego

2.2.2. Ocena stopnia trywialności sądów

- * Perswazja jako droga do realizacji celu, manipulacja – droga do realizacji celu za wszelką cenę.
- * Perswazja – jawna, uświadamiana, manipulacja – niejawna, nieuświadamiana.
- * Perswazja – działanie na korzyść odbiorcy, manipulacja – działanie na własną korzyść.
- * Perswazja – koordynacja i porozumienie, manipulacja – realizowanie celów strategicznych uczestnika komunikacji.
- * Perswazja dąży do nietrywialności sądów, manipulacja opiera się na trywialności sądów.

J. Warchała, *Horyzonty manipulacji: perswazja, manipulacja, interpretacja*, [w:] *Manipulacja w języku*, red. P. Krzyżanowski, P. Nowak, Lublin 2004, s. 42-60.

2.2.3. Retoryka w kulturze masowej = socjotechnika, komunikacja strategiczna o niejawnych cechach manipulacyjnych

„Jadwiga Puzynina pojęciu manipulacji i perswazji nadaje wymiar moralny: uczciwość przeciw nieuczciwości, kłamstwo przeciwko prawdzie”.

Przejawami manipulacji są gratyfikacje, zastraszanie, sugestie, wprowadzanie w błąd, itd. (jako niejawne mechanizmy osiągnięcia celu).

Mechanizmy ogólnej retoryki kultury masowej:

- a) mechanizm emocjonalizacji odbioru,
- b) mechanizm wspólnoty świata i wspólnoty języka,
- c) mechanizm symplifikacji rozkładu wartości,
- d) mechanizm odbioru bezalternatywnego.

(J. Warchała, op.cit., za S. Barańczakiem)

2.2.4. Manipulacja, definicja uproszczona

„Manipulacja językowa to **świadome** wykorzystywanie bogactwa środków językowych do projektowania i **niejawnego** przekazywania odbiorcy takiego obrazu rzeczywistości, w którym mieszczą się **tylko** poglądy i oceny **wygodne dla nadawcy**. Manipulację językową określa się także wykorzystywanie środków językowych w celu wpływania na stan mentalny bez świadomości odbiorcy lub jako nieetyczne wykorzystywanie przewagi nadawcy do instrumentalnego lub przedmiotowego traktowania odbiorców.”

E. Wierzbicka-Piotrowska, op. cit., s. 185.

2.2.5. Etyka komunikacji międzyludzkiej

254

KONFLIKT I POJEDNANIE

Nieetyczne zachowania językowe. Manipulacja i prowokacja

W niektórych sytuacjach komunikacyjnych nie chodzi o to, by się porozumieć, ale by pokonać rozmówcę, np. wykazać własną wyższość, mieć ostatnie słowo czy udowodnić, że druga osoba nie ma racji. Mówiący ukrywa wówczas swoje intencje i ucieka się do zachowań powszechnie uznanych za **nieetyczne** – najczęściej do kłamstwa, manipulacji czy prowokacji.

- **Kłamstwo** – świadome mówienie nieprawdy w celu wprowadzenia kogoś w błąd.
- **Manipulacja językowa** – zamierzone wywieranie wpływu na osobę lub grupę, by nieświadomie i z własnej woli robili to, na czym zależy osobie manipulującej.
- **Prowokacja** – rodzaj manipulacji; podstępne działanie mające na celu nakłonienie kogoś do określonego postępowania, zwykle szkodliwego dla niego i osób z nim związanych.

1. Wyjaśnij, w czym przejawiają się nieetyczne zachowania językowe w poniższych wypowiedziach.

Łuczak A., Prylińska E.,
Krzemieniewska-Kleban K.,
Suchowierska A., *Język polski. Między
nami*, Gdańsk 2018, klasa VIII, s. 254.

3. Zachowania retoryczne jako jako komunikacja wyspecjalizowana

Sztuka retoryki jest uprawiana przez przedstawicieli określonych grup zawodowych i społecznych, należą do nich przede wszystkim:

- * władcy,
- * wojskowi,
- * politycy,
- * duchowni,
- * sprzedawcy,
- * nauczyciele.

3. Potrzeba doskonalenia sprawności mówienia – **naturalnie** na co dzień

- * wykorzystywanie każdej sposobności do wypowiedzenia publicznie (na forum klasy, szkoły) życzeń, podziękowań, gratulacji;
- * nagrywanie filmików w małych grupach i ich prezentacja w klasie;
- * prezentacje przed klasą na wybrany temat – mówienie;
- * przygotowywanie i wykonywanie podziękowań, pożegnań, powitań – we własnym imieniu i w imieniu społeczności.

3. Uwagi o rozwoju kompetencji retorycznych

- * Wprowadzanie zasad na klasycznych wzorach. Praca na autentycznych tekstach. Dopiero po opanowaniu podstaw uatrakcyjnianie pracy o obserwację antywzorów.
- * Nauka przez działanie. Wzbogacenie warsztatu metodycznego o ćwiczenia oparte na dramie.
- * Pozytywna motywacja. Wspieranie dobrych stron, korygowanie błędów. Znaczenie pochwały i akceptacji. Kreowanie pozytywnej atmosfery w grupie.
- * Ewaluacja w oparciu o pięciostopniowy model pracy nad mową (inwencja, kompozycja, elokucja – wysłownienie, opanowanie pamięciowe, wygłoszenie).

Praca na autentycznych tekstach

3.1. Mowa okolicznościowa

Klasyczne okazje do wygłaszania mów okolicznościowych: toasty, biesiady (np. weselna), jubileusze, szczególne sukcesy zawodowe i społeczne, pogrzeby.

- * Na rozpoczęcie lub zakończenie roku szkolnego (z perspektywy ucznia).
- * Na *Dzień Matki, Dzień Ojca, Dzień Babci, Dzień Dziadka, Dzień Kobiet, Dzień Edukacji Narodowej*.
- * Z okazji jubileuszu (np. szkoły).

Swoiste napięcie między oficjalnością a zażyłością kontaktu, charakterem podniosłym a ludycznym, perspektywą reprezentanta społeczności a perspektywą dziecka, możliwościami i potrzebami mówcy oraz audytorium.

3.1. Mowa okolicznościowa w powiązaniu z lekturą

Laudacja:

- * pochwała Nicoli Tesli (*Skrzynia władcy piorunów*),
- * pochwała bohatera lektury (K. Makuszyński, *Szatan z siódmej klasy*; Alfred Szklarski, *Tomek w krainie kangurów* - Tomasz Wilmowski, K. Makuszyński, *Szaleństwa panny Ewy* lub *Panna z mokrą głową*).

Krytyka

- * nagana (za nieodpowiedni strój lub zachowanie - M. Musierowicz, *Kłamczucha*).

3.2. Wprowadzanie zasad na klasycznych wzorach

Mowa pogrzebowa

cel: uwznioślenie uroczystości, strategie dochodzenia do celu: pochwała zmarłego, pocieszenie żałobników, ew. cele perswazyjne.

W literaturze: pogrzeb Aragoga („Harry Potter i księżę półkrwi”), pogrzeb Tomka Sawyera („Przygody Tomka Sawyera”).

Wyobrażony pogrzeb Nemezcza („Chłopcy z placu broni”), Thorina Dębowej Tarczy („Hobbit czyli tam i z powrotem” J.R.R. Tolkien, film, Oskara (Eric-Emmanuel Schmitt, *Oskar i pani Róża*).

[pogrzeb Wołodyjowskiego](#)

[Kariera Nikodema Dyzmy \(parodia\)](#)

[pogrzeb babci klozetowej, Kabaret Moralnego Niepokoju](#)

3.2. Mowa doradcza - nauka przez działanie

Jednoznaczne sformułowanie tematu.

Kontrola nad wyborem tematu i ukierunkowanie argumentacji.

Zainteresowanie ucznia tematem.

Aspekt etyczny: mówca identyfikuje się z tematem.

Tematyka odpowiednia do potrzeb słuchaczy, np.

- * przekonywanie do wzięcia udziału w szkolnym kole zainteresowań, dyskotece, imprezie szkolnej,
- * przekonywanie do wzięcia udziału w akcji społecznej (np. zbierania karmy dla psów ze schroniska, wsparcia osób potrzebujących),
- * odradzanie korzystania z używek (np. napojów energetycznych, papierosów),
- * odradzanie zachowań niebezpiecznych w sieci,
- * przekonywanie do przeczytania wybranej przez siebie książki, obejrzenia filmu, programu, itp.

3.2. Tematy przemówień w ćwiczeniach

- a) Przemawiasz do uczniów twojej szkoły jako kandydat do samorządu*.
- b) W imieniu klasy przemawiasz do dyrektora szkoły i prosisz o wyrażenie zgody na pięciodniową wycieczkę*.
- c) Namawiasz rówieśników, żeby segregowali śmieci*.
- d) Uprzedzenia wobec innych**.
- e) Czy technologia jest zagrożeniem dla człowieka?***

*Język polski. Gramatyka i stylistyka. Zeszyt ćwiczeń, WSiP, Warszawa 2017, klasa VII, s. 221-224.

** J. Kuchta, M. Ginter, J. Kościerzyńska, Nowe Słowa na start. Zeszyt ćwiczeń do języka polskiego dla klasy ósmej szkoły podstawowej, Warszawa 2018, s. 93.

3.3. Mowa sądowa - oskarżenie i obrona. Drama na podstawie lektur

- * Frances Hodgson Burnett, *Tajemniczy ogród* (ocena Archibalda Cravena),
- * M. Musierowicz, *Kłamczucha* (ocena Anieli Kowalik),
- * K. Makuszyński, *O dwóch takich, co ukradli księżyc* (oskarżenie Jacka i Placka),
- * H. Sienkiewicz, *W pustyni i w puszczy* (ocena Stasia Tarkowskiego),
- * Clive Staples Lewis *Opowieści z Narni* (oskarżenie Edmunda i obrona),
- * Charles Dickens, *Opowieść wigilijna* (oskarżenie Ebenezera Scrooge'a i obrona).

Mowa sądowa w literaturze i filmie:

[Dom](#)

[Lalka, rozprawa studentów](#)

Ocena wystąpienia w oparciu o pięciostopniowy schemat pracy nad mową

- * **inventio** - wynalezienie tematu (czy mowa była na temat, jakie argumenty wybrał mówca),
- * **dispositio** – uporządkowanie składników (czy kompozycja wypowiedzi była uporządkowana i w jaki sposób),
- * **elocutio** – wysłownienie (jakim stylem zostało wygłoszone przemówienie, jakie środki stylistyczne zostały zastosowane w mowie),
- * **memoria** – opanowanie pamięciowe tekstu,
- * **pronuntiatio** – technika wygłoszenia.

4.1. Nauka przez działanie.

Sztuka zjednania odbiorcy

Umiejętność zjednania słuchacza i techniki ingracjacyjne:

- * zwroty do słuchacza (apostrofy) wyrażające szacunek,
- * komplement bezpośredni i pośredni; podwyższanie samooceny słuchaczy, schlebianie,
- * zarysowanie wspólnoty doświadczeń, „my” włączające (inkluzywne), konformizm wobec postaw i zachowań odbiorcy,
- * postawa autoprezentacyjna, zwiększanie własnej atrakcyjności.

J.R.R. Tolkien, „Hobbit” pochwała Smauga, wygłoszona przez Bilba
Antywzór: L.M. Montgomery, „Ania z Zielonego wzgórza”,
przeprosiny pani Małgorzaty Linde

<https://www.youtube.com/watch?v=FqpavZxB2DU> (44.30)

4.2. Grzeczność i niegrzeczność językowa

22

ŹRÓDEŁ FIZJOLOGII

5. Przeanalizuj sposób, w jaki się broni Sokrates. W tym celu
- znajdź w przemówieniu fragmenty wskazujące na logikę wypowiedzi,
 - powiedz, co jest ośmiem wypowiedzi filozofa,
 - zidentyfikuj najważniejszy argument, który Sokrates przytacza w swoim wystąpieniu,
 - znajdź w tekście środki stylistyczne, które służą nawiązaniu i utrzymaniu kontaktu ze słuchaczami
 - apokatory,
 - pytania retoryczne,
 - wyrażenia potoczne (prostacki).
6. Wygłos przemówienia w imieniu kogoś lub czegoś. W tym celu
- sformułuj temat wystąpienia,
 - przygotuj plan wypowiedzi, zbierz argumenty i ustal ich kolejność,
 - określ adresata wypowiedzi i dostosuj do niego styl przemówienia,
 - zwróć i zarobek apokatory oraz inne środki retoryczne stosowane do sytuacji,
 - wykonaj kilka prób, np. przed lustrem lub przed krytycznym, ale zyczliwym słuchaczem.

Kultura mówienia. Grzeczność podczas wystąpień publicznych

Komunikowanie podczas wystąpień publicznych zachodzi wtedy, gdy nadawca jest jeden, a odbiorcą – grupa osób (audytorium). Audytorium może liczyć od kilkuset do ogromnej liczby osób (np. uczestnicy wykładu, słuchacze radia). Na forum można wygłosić m.in. referat, przemówienie, mowę.

Zasady grzecznościowe komunikowania się na forum

- przedstawienie mówcy przez osobę trzecią powinno zawierać podstawowe informacje o mówcy z uwzględnieniem określonej wartościującej pochyłki, np. Jacek Frapek – laureat klasy 8, laureat wojewódzkiego konkursu matematycznego,
- przedstawienie się mówcy nie powinno zawierać elementów przedstawiania się,
- należy pamiętać o zwróceniu do audytorium służących nawiązaniu i podtrzymaniu kontaktu między nadawcą a odbiorcami, np. Koleżanki i Koleżki, Rodzice, Szanowni Państwo, zastanówmy się wspólnie, spróbujmy sobie wyobrazić, wemy przeżyć, zauważmy, że,
- należy zapowiedzieć temat wystąpienia,
- w zakończeniu należy podziękować słuchaczom i pożegnać się z nimi, przydatne sformułowania: dziękuję za uwagę / poświęcenie czasu / tak bardzo przybyło, cieszę się, że mogłam/wy mogliście wystąpić przed państwem / tak dużą publicznością.

Kultura języka. Łamanie norm w wypowiedziach publicznych

137

Kultura języka. Łamanie norm w wypowiedziach publicznych

W wypowiedziach oficjalnych, zwłaszcza skierowanych do szerokiego grona odbiorców, **grzeczność językowa** jest szczególnie ważna. Wszelkie naruszenia norm grzecznościowych w takich sytuacjach, jak apel, spotkanie z ważną osobą, uczestnictwo w debacie, **ukazują nadawcę wypowiedzi w niekorzystnym świetle i nieestety mogą zapadać w pamięć odbiorców.**

1. Przyjrzyjcie się scenkom i porozmawiajcie o tym, co raży w wypowiedziach osób biorących udział w spotkaniu.

Najczęstsze przykłady łamania norm grzecznościowych w wypowiedziach publicznych:

- zwracanie się do kogoś tylko po nazwisku, tylko po imieniu albo tylko z przywołaniem samego tytułu lub stanowiska,
- zwracanie się na ty/wy bądź z użyciem czasowników w 2. osobie do adresatów, z którymi się jest na pan/pani/państwo,
- różnicowanie osób biorących udział na przykład w dyskusji przez wywyższanie jednych, a umniejszanie drugich za pomocą różnego typu środków językowych,
- używanie w stosunku do rozmówcy sformułowań obraźliwych lub ośmieszających,
- stosowanie wulgaryzmów oraz ich eufemistycznych odpowiedników,
- mówienie po nazwisku o osobach trzecich, nieuczestniczących w rozmowie,
- publiczne przedstawianie innych w złym świetle, kpianco, obraźliwie.

4.2. W podręczniku „Między nami”, klasa VIII

- * Kultura mówienia. Grzeczność podczas wystąpień publicznych (skorelowane z Obroną Sokratesa),
- * Kultura języka. Łamanie norm w wypowiedziach publicznych;
- * Kultura języka. Językowe sposoby osiągnięcia porozumienia (skorelowane z Folwarkiem zwierzęcym Orwella i Tolerancją S. Sojki);
- * Nieetyczne zachowania językowe. Manipulacja i prowokacja (Skorelowane z tekstem Ewy Nowak, Kiedyś na pewno).

4.3. Apostrofa – uniwersalna zasada wystąpień publicznych

Funkcja apostrofy w tekście: „podkreśla emocjonalny stosunek nadawcy do adresata, nadaje wypowiedzi podmiotu charakter.”* NAWIĄZANIE I PODTRZYMANIE KONTAKTU

Uniwersalność apostrofy

- a) W imieniu samorządu szkolnego zwracasz się do dyrektora szkoły.
- b) Zwracasz się do dzieci z pobliskiego przedszkola, dla których przygotowaliście przedstawienie z okazji Dnia Dziecka.
- c) Przemawiasz do kombatantów, którzy przybyli na uroczystość nadania Twojej szkole imienia Armii Krajowej.
- d) Rozpoczynasz uroczyste obchody Dnia Matki**.

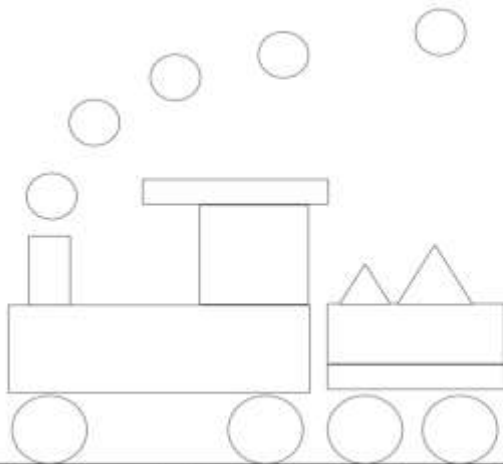
* J. Grzechowska, N. Grzybowska, A. Cisowska, *Teraz egzamin ósmoklasisty. Język polski. Repetytorium*, Warszawa 2018, s. 9.

** *Język polski. Gramatyka i stylistyka. Zeszyt ćwiczeń*, WSiP, Warszawa 2017, klasa VII, s. 221-224.

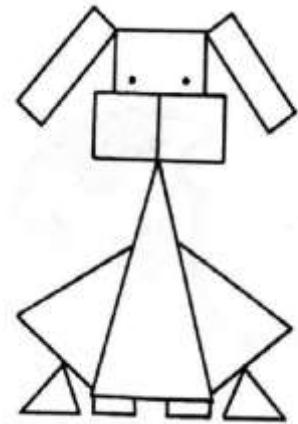
4.4. Spójność wypowiedzi

Ćwiczenie na precyzję wypowiedzi i spójność, obrazujące efekt komunikacyjny.

Opisz słuchaczom rysunek. Ich zadaniem jest odwzorować obraz, który widzisz.

www.urwiskowo.blogspot.com

4.5. Kontekst wypowiedzi. O wpływie zachowania odbiorcy na mówcę

Opowiedz wyjątkowe wydarzenie z ... (np. wakacji).

- 1) Nie wstawaj z miejsca. Zadbaj, by wszyscy cię usłyszeli. Pozostali uczniowie siedzą, odwracają się przodem do mówcy.
- 2) Mów ze swojego miejsca, na stojąco. Zadbaj, by wszyscy cię usłyszeli. Pozostali uczniowie siedzą, odwracają się przodem do mówcy.
- 3) Mów ze swojego miejsca, na siedząco. Pozostali uczniowie stoją.
- 4) Mów ze swojego miejsca, na siedząco. Pozostali uczniowie stoją, odwracają się tyłem do mówcy.
- 5) Mów z przodu klasy, na stojąco. Pozostali uczniowie siedzą, ale odwracają się tyłem do mówcy.

4.6. Układ argumentów

ARGUMENT

- * **A** – 5 argumentów
- * **R** – 4 argumenty
- * **G** – 3 argumenty
- * **U** – na początku i na końcu silne argumenty
- * **M** – przeplatanie argumentów silnych i słabych
- * **E** – dedukcja, indukcja
- * **N** – (odparcie zarzutów)
- * **T** – dylemat (dwurożnik)

W bibliotece nauczyciela

Materiały do ćwiczeń

- * W. Mentzel, *Mistrzowska retoryka. Sekrety przekonujących wystąpień*, Freiburg 2009.
- * M. Barłowska, A. Budzyńska-Daca, M. Załęska, *Ćwiczenia z retoryki*, Warszawa 2010.
- * A. Załazińska, M. Rusinek, *Retoryka codzienna. Poradnik nie tylko językowy*, Warszawa 2010.

Teoria:

E. Wierzbicka-Piotrowska, *ABC dobrego mówcy*, [w:] *Polszczyzna na co dzień*, red. M. Bańsko, Warszawa 2006, s. 159-229.

Bibliografia

Materiał źródłowy

- * Grzechowska J., Grzybowska N., Cisowska A., *Teraz egzamin ósmoklasisty. Język polski. Repetytorium*, Warszawa 2018.
- * *Język polski. Gramatyka i stylistyka. Zeszyt ćwiczeń*, WSiP, Warszawa 2017, klasa VII, s. 221-224.
- * Kościerzyńska J., Chmiel M., Szulc M., Gorzałczyńska-Mróż A., *Nowe Słowa na start. Podręcznik do języka polskiego dla klasy ósmej szkoły podstawowej*, Warszawa 2018.
- * Kuchta J., Ginter M., Kościerzyńska M., *Nowe Słowa na start. Zeszyt ćwiczeń do języka polskiego dla klasy ósmej szkoły podstawowej*, Warszawa 2018, s. 93.
- * Łuczak A., Prylińska E., Krzemieniewska-Kleban K., Suchowierska A., *Język polski. Między nami*, Gdańsk 2018, klasa VIII.
- * *Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla czteroletniego liceum ogólnokształcącego i pięcioletniego technikum*
- * *Podstawa programowa przedmiotu język polski z 14.02.2017 II etap edukacyjny: klasy IV–VIII*

Literatura przedmiotu

- * Habrajska G., *Nakłanianie, perswazja, manipulacja językowa*, „Acta Universitatis Lodziensis” 7 (2005), s. 91-216 .
- * Kamińska-Szmaj I., *Propaganda, perswazja, manipulacja – próba uporządkowania pojęć*, [w:] *Manipulacja w języku*, red. P. Krzyżanowski, P. Nowak, Lublin 2004, s. 13-27.
- * Korolko M., *Sztuka retoryki. Przewodnik encyklopedyczny*, Warszawa 1998.
- * Warchała J., *Horyzonty manipulacji: perswazja, manipulacja, interpretacja*, [w:] *Manipulacja w języku*, red. P. Krzyżanowski, P. Nowak, Lublin 2004, s. 42-60.
- * Wierzbicka-Piotrowska E., *ABC dobrego mówcy*, [w:] *Polszczyzna na co dzień*, red. M. Bańsko, Warszawa 2006.
- * Ziomek J., *Retoryka opisowa*, Warszawa 2000.